

Leidinyi parengtas įgyvendinant projektą „Elfų kalvė“,
iš dalies finansuojamą Lietuvos kultūros tarybos ir
Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos.

Kritinis mąstymas Pamokų planai

Turinys

I. Kaip skaityti?	2
II. Ar žinai, kas slypi už pavadinimo?	8
III. Melagis melavo, per tiltą važiavo...	10
IV. Stereotipai žiniasklaidoje	12
V. Kaip kritiškai suprasti medijas?	14

I. Kaip skaityti?

Trukmė

- Viena pamoka

Tikslas

- Ugdyti mokinių teksto skaitymo įgūdžius;
- Apibrėžti kokybiško žurnalistinio teksto standartus.

Uždavinys

- Dirbant grupelėse parengti rekomendacijas, kaip skaityti žurnalistinį tekstą.

Priemonės

- Padalomoji medžiaga (Trys tekstai);
- Sąsiuviniai ir rašymo priemonės;
- Kompiuteris su interneto prieiga;
- Vaizdo projektorius (pagal galimybę).

Pamokos eiga

- Paprašykite mokinių įsivaizduoti, kad į Lietuvą atvykęs žmogus pramoksta lietuvių kalbos ir paprašo jų rekomenduoti žiniasklaidos priemonių, kuriomis galima pasitikėti. Ką jie rekomenduotų? Kodėl? Kas, mokinių nuomone, yra kokybiška ir pasitikėjimo verta žiniasklaida? Visus atsakymus rašykite ant lentos. (5 min.)
- Paprašykite mokinių įvardinti, kokiais žurnalistais ar komentatoriais jie labiausiai pasitiki? Kas lemia šį pasitikėjimą? Visus atsakymus rašykite ant lentos. (5 min.)
- Tada sugrupuokite mokinius po tris, išdalinkite jiems po tekstą – vienam duokite visą teksto versiją, kitiems – skirtingai iškarpytas versijas. Paprašykite, kad jie nesidalintų savo tekstais. Paskatinkite mokinius apmąstyti šiuos klausimus:
 - Kur galėjo pasirodyti tekstas?
 - Kokiais sumetimais jis buvo rašytas?
 - Kokia pagrindinė teksto mintis?
 - Ko siekiama šiuo tekstu?
 - Ar tekstas objektyvus?
 - Ką galima pasakyti apie teksto autorius? (galima naudotis internetu)
 - Ką galima pasakyti apie pašnekovus? (galima naudotis internetu)
 - Kokios informacijos trūksta ar yra per daug? (15 min.)
- Tegul mokiniai šiuos klausimus aptaria grupelėse, kuriose dirbo. Atskleiskite, kad dalis mokinių turėjo sutrumpintus iškarpytus tekstus. Paskatinkite juos aptarti, kaip tai paveikė jų problemos suvokimą. (10 min.)
- Sugrupuokite mokinius į grupes po šešis ir paprašykite jų parengti rekomendacijas apie tai, kas yra svarbiausia skaitant žiniasklaidos tekstus. Leiskite mokiniams pristatyti savo rekomendacijas ir jas aptarkite. (10 min.)
- Apibendrinkite ir patvirtinkite mokinių kritinio mąstymo galimybes.

1 tekstas

Būti ar nebūti katalikiškai mokyklai Pilaitėje?

Vilniaus savivaldybė prieš mėnesį paskelbė, kad Vilniaus Pilaitės mikrorajone statys valstybinę mokyklą. Vilniaus arkivyskupijos prašymas Tolminkiemio gatvėje prie Šv. Juozapo bažnyčios statyti katalikišką ugdymo įstaigą buvo atmestas, pasiūlius teritoriją tarp Pilaitės prospekto ir Sidaronių gatvės, netoli Valstybės saugumo departamento (VSD). Anksčiau buvo žadėta, jog sklypas prie bažnyčios teks katalikiškai mokyklai.

T. Bružaitė: Bažnyčia padeda valstybei rūpintis visuomenės reikmėmis

Vilniaus arkivyskupija teigia nematanti galimybių prie VSD statyti nevalstybinės mokyklos, nes norima, kad katalikiška mokykla stovėtų šalia statomos Šv. Juozapo bažnyčios. „Man labai gaila, kad visame šiame šaršale, kuriame mažai tikros diskusijos ir gausu emocijų, pradingo visa esmė“, – teigia iniciatyvos „Kataliko balsas“ vadovė Toma Bružaitė. Anot jos, katalikišką mokyklą statyti šalia sklypo, kuriame iškilis ir bažnyčia, norima ne atsitiktinai: „Ar esi tikintis, ar ne, ar katalikas, ar ne, būtų naivu neigti, kad bažnyčia yra ta vieta, kur susirenka žmonės, kurioje buriasi bendruomenė. Būna ir taip, kad ir netikintieji ten užsuka ar per didžiąsias šventes, ar į vykstantį koncertą.“ T. Bružaitės teigimu, šalia bažnyčios siekiama pastatyti ne tik mokyklą, bet ir bendruomenės namus, kur galėtų rinktis ir kiti bendruomenės nariai, ypač vyresnio amžiaus žmonės, kuriems labai trūksta laisvalaikio praleidimo vietų.

„Katalikiškas požiūris akcentuoja, kad turime žvelgti ne į vieną paskirą poreikį, o į bendruomenę kaip į visumą, siūlyti sprendimų, kurie stiprintų visą bendruomenę“, – teigia T. Bružaitė. Švietimas, jos teigimu, yra tik viena veiklų, o šalia yra vykdoma daug karitatyvinės veiklos, įvairiausių socialinių iniciatyvų. „Bažnyčia yra organizacija, kuri nekonkuruoja su valstybe, o priešingai – padeda rūpintis visuomene ir atliepti jos poreikius. Bažnyčia yra tarsi socialinė partnerė ir atėjo į savivaldybę sakydama, kad visus darbus padarys pati, o savivaldybei tereikia suteikti sklypą“, – akcentuoja „Kataliko balso“ vadovė ir priduria, kad katalikiška mokykla yra atvira visiems norintiesiems, nes priėmimas į ją vyksta pagal bendrąsias nuostatas.

T. Bružaitė akcentuoja, kad, siekdama atriboti, išstumti Bažnyčią, pati visuomenė nuskurdina save. Pasaulėžiūra, kuri galėtų praturtinti visuomenę, yra marginalizuojama. „Nereikėtų baimintis ir tikybos pamokų. Juk netikintiems žmonėms tikybos pamokos gali būti tiesiog priemonė susipažinti su dalykais, kurie svarbūs bendrapiliečiams. Be to, pažįstamos ir kitos religijos. Galiausiai tikyba nėra tik apie religiją, ji kalba apie etiką, žmogaus dorybių, charakterio ugdymą“, – teigia T. Bružaitė.

Besipriešinantieji: mokykla turi tarnauti visiems, o ne daliai

Spalio 20 d. *vilnius.lt* interneto puslapyje paskelbta Pauliaus Jakutavičiaus inicijuota peticija „Už valstybinę mokyklą Pilaitėje“, kurią iki šiol pasirašė 736 žmonės. Anot jo, pirmenybė turėtų būti skirta valstybinei mokyklai, nepaisant to, kiek labai krikščionybės tikėjimas būtų paplitęs Lietuvoje.

„Mano principinė nuostata tokia, kad valstybės turtas šalyje, kurioje nėra valstybinės religijos, pirmiausia turėtų tarnauti pasaulietiniams tikslams, o ne vienai iš religinių bendruomenių, nesvarbu, kad ir kokio ji dydžio būtų. Atidavus dabar tą sklypą tikėjimo pagrindais sukurtai nevalstybinei mokyklai, tiems, kurie nori savo vaikams suteikti valstybės garantuojamą pasaulietinį ugdymą, gerokai sumažės galimybės tai gauti“, – teigia P. Jakutavičius.

„Pilaitėje tėra viena valstybinė mokykla, priimanti pirmokus. Taip pat yra vienas iš paskutinių laisvų valstybinių sklypų Pilaitės centrinėje dalyje, kuris perduotas panaudai savivaldybei ir kuriame valstybinę mokyklą yra nutarusi statyti savivaldybė. Ji darbus jau pradėjo. Mes kalbame apie tam tikrus pamatinius principus – pagarbą įsitikinimams ir konstitucines teises bei dvasią. Todėl šiuo konkrečiu atveju palaikome valstybinės mokyklos valstybiniame sklype idėją, nes valstybės turtas pirmiausia turi tarnauti visiems valstybės, bendruomenės piliečiams, nepriklausomai nuo jų įsitikinimų“, – kalba P. Jakutavičius.

Mokyklos šalininkai: siekiame ugdymo formų įvairovės

Prieš penkias dienas pradėti rinkti ir parašai pasirašyti kitą peticiją, kurioje Vilniaus savivaldybės prašoma leisti Tolminkiemio gatvės sklype statyti katalikišką mokyklą. Dokumente teigiama, kad šalia dviejų savivaldybės įsteigtų mokyklų atsiradusi katalikiška mokykla, priimanti visus vaikus, ne tik katalikų šeimų, „užtikrintų ugdymo formų įvairovę ir galimybę rinktis jų pasaulėžiūrą atitinkančią ugdymo kryptį“.

Pilaitės gyventojų poreikį katalikiškai mokyklai pabrėžė viena peticijos autorių Renata Underis – ilgametė pilaitiškė, dviejų vaikų, lankančių Martyno Mažvydo progimnaziją, mama. Ji mielai leistų atžalas į katalikišką mokyklą, nors pati teigia esanti labiau liuteronė nei katalikė, negalinti sutikti su visais Bažnyčios mokymo aspektais. „Nematau nieko bloga, kad mano vaikai lankytų šią mokyklą, nes nei ji, nei katalikiška doktrina nesikerta su mano šeimos puoselėjamosiomis vertybėmis“, – kalba pašnekovė.

R. Underis metus yra buvusi Lietuvos liberalų sąjūdžio nare, šiuo metu veikloje nebedalyvauja, tačiau laiko save liberalių pažiūrų žmogumi. Viena vertus, jai liūdna, kad liberalai „ciniškai, be diskusijų“ priėmė sprendimą neleisti Bažnyčiai statyti mokyklos norimoje vietoje. Kita vertus, ji pabrėžia, kad liberalūs žmonės turėtų atsižvelgti ne tik į tas grupes, kurios atitinka jų pasaulėžiūrą. Objektvumo, pasak jos, reikia ir konfesinių grupių atžvilgiu: „Niekada nelyginu liberalizmo su anarchija, tačiau riba tarp jų plona, peržengti lengva. Labai svarbu, jei deklaruoji, kad esi liberalas, to žingsnio nežengti.“

Feisbuke veikiančios grupės „Už valstybinę mokyklą Pilaitėje“, inicijavusios tokio pat pavadinimo peticiją, kurią pasirašė daugiau nei 700 žmonių, pasak R. Underis, negalima laikyti objektvumo garantu, atspindinčiu visos Pilaitės bendruomenės ar didžiosios jos dalies nuomonę. Pasak jos, per pirmąją peticijos už katalikišką mokyklą pasirašymo dieną palaikymą išreiškė apie 300 žmonių, koks tikslus pasirašiusiųjų skaičius šiuo metu, ji negalėjo pasakyti.

Peticijos už katalikišką mokyklą Pilaitėje autoriai pabrėžia, kad tokia mokykla būtų naudinga Pilaitės vaikams, nes teiktų kokybiškas ugdymo paslaugas, ką rodo kitų Vilniuje esančių katalikiškų mokyklų pasiekimai ir reputacija. Taip pat atkreipiamas dėmesys, kad katalikiška mokykla sudarytų sąlygas ją rinktis tiems tėvams, kurie nenori leisti vaikų į valstybines mokyklas. Galiausiai, drauge su neįgaliesiems pritaikyta mokykla būtų statomas ir dienos centras pagyvenusiems žmonėms bei bendruomenės namai, kurie gerintų pažeidžiamiausios Pilaitės bendruomenės dalies gyvenimo kokybę.

Savivaldybės siūlomas alternatyvus sklypas prie Valstybės saugumo departamento, anot peticijos autorių, apsunkintų bendruomenės gyvenimą, nes yra toli nuo gyvenamųjų namų, šalia judrių gatvių be įrengtų vietų jas kirsti pėstiesiems. Tėvams tai keltų nepatogumų, nes vaikai negalėtų mokyklos pasiekti patys.

Tiesa, Pilaitėje be valstybinės mokyklos veikia ir privati Vilniaus krikščionių gimnazija, kurią įsteigė Tikėjimo žodžio bažnyčia.

Tekstą rengė Rosita Garškaitė, Matas Baltrukevičius, Gabija Kavaliauskaitė, Donatas Puslys

2 tekstas

Būti ar nebūti katalikiškai mokyklai Pilaitėje?

Vilniaus savivaldybė prieš mėnesį paskelbė, kad Vilniaus Pilaitės mikrorajone statys valstybinę mokyklą. Vilniaus arkivyskupijos prašymas Tolminkiemio gatvėje prie Šv. Juozapo bažnyčios statyti katalikišką ugdymo įstaigą buvo atmestas, pasiūlius teritoriją tarp Pilaitės prospekto ir Sidaronių gatvės, netoli Valstybės saugumo departamento (VSD). Anksčiau buvo žadėta, jog sklypas prie bažnyčios teks katalikiškai mokyklai.

T. Bružaitė: Bažnyčia padeda valstybei rūpintis visuomenės reikmėmis

Vilniaus arkivyskupija teigia nematanti galimybių prie VSD statyti nevalstybinės mokyklos, nes norima, kad katalikiška mokykla stovėtų šalia statomos Šv. Juozapo bažnyčios. „Man labai gaila, kad visame šiame šaršale, kuriame mažai tikros diskusijos ir gausu emocijų, pradingo visa esmė“, – teigia iniciatyvos „Kataliko balsas“ vadovė Toma Bružaitė. Anot jos, katalikišką mokyklą statyti šalia sklypo, kuriame iškilis ir bažnyčia, norima ne atsitiktinai: „Ar esi tikintis, ar ne, ar katalikas, ar ne, būtų naivu neigti, kad bažnyčia yra ta vieta, kur susirenka žmonės, kurioje buriasi bendruomenė. Būna ir taip, kad ir netikintieji ten užsuka ar per didžiąsias šventes, ar į vykstantį koncertą.“ T. Bružaitės teigimu, šalia bažnyčios siekiama pastatyti ne tik mokyklą, bet ir bendruomenės namus, kur galėtų rinktis ir kiti bendruomenės nariai, ypač vyresnio amžiaus žmonės, kuriems labai trūksta laisvalaikio praleidimo vietų.

„Katalikiškas požiūris akcentuoja, kad turime žvelgti ne į vieną paskirą poreikį, o į bendruomenę kaip į visumą, siūlyti sprendimų, kurie stiprintų visą bendruomenę“, – teigia T. Bružaitė. Švietimas, jos teigimu, yra tik viena veiklų, o šalia yra vykdoma daug karitatyvinės veiklos, įvairiausių socialinių iniciatyvų. „Bažnyčia yra organizacija, kuri nekonkuruoja su valstybe, o priešingai – padeda rūpintis visuomene ir atliepti jos poreikius. Bažnyčia yra tarsi socialinė partnerė ir atėjo į savivaldybę sakydama, kad visus darbus padarys pati, o savivaldybei tereikia suteikti sklypą“, – akcentuoja „Kataliko balso“ vadovė ir priduria, kad katalikiška mokykla yra atvira visiems norintiesiems, nes priėmimas į ją vyksta pagal bendrąsias nuostatas.

T. Bružaitė akcentuoja, kad, siekdama atriboti, išstumti Bažnyčią, pati visuomenė nuskurdina save. Pasaulėžiūra, kuri galėtų praturtinti visuomenę, yra marginalizuojama. „Nereikėtų baimintis ir tikybos pamokų. Juk netikintiems žmonėms tikybos pamokos gali būti tiesiog priemonė susipažinti su dalykais, kurie svarbūs bendrapiliečiams. Be to, pažįstamos ir kitos religijos. Galiausiai tikyba nėra tik apie religiją, ji kalba apie etiką, žmogaus dorybių, charakterio ugdymą“, – teigia T. Bružaitė.

Mokyklos šalininkai: siekiame ugdymo formų įvairovės

Prieš penkias dienas pradėti rinkti parašai pasirašyti peticiją, kurioje Vilniaus savivaldybės prašoma leisti Tolminkiemio gatvės sklype statyti katalikišką mokyklą. Dokumente teigiama, kad šalia dviejų savivaldybės įsteigtų mokyklų atsiradusi katalikiška mokykla, priimanti visus vaikus, ne tik katalikų šeimų, „užtikrintų ugdymo formų įvairovę ir galimybę rinktis jų pasaulėžiūrą atitinkančią ugdymo kryptį“.

Pilaitės gyventojų poreikį katalikiškai mokyklai pabrėžė viena peticijos autorių Renata Underis – ilgametė pilaitiškė, dviejų vaikų, lankančių Martyno Mažvydo progimnaziją, mama. Ji mielai leistų atžalas į katalikišką mokyklą, nors pati teigia esanti labiau liuteronė nei katalikė, negalinti sutikti su visais Bažnyčios mokymo aspektais. „Nematau nieko bloga, kad mano vaikai lankytų šią mokyklą, nes nei ji, nei katalikiška doktrina nesikerta su mano šeimos puoselėjamosiomis

www.bernardinai.lt

vertybėmis“, – kalba pašnekovė.

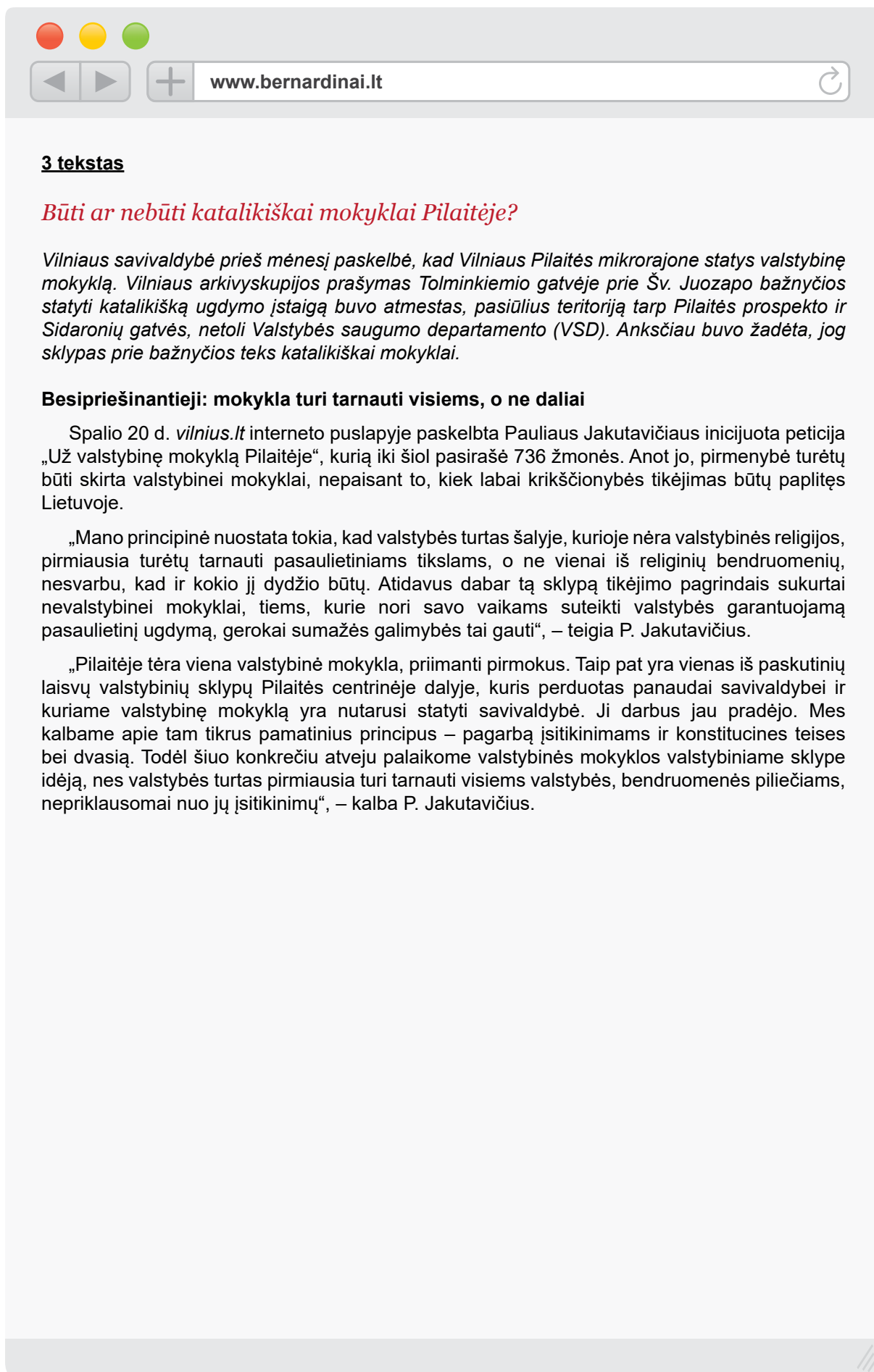
R. Underis metus yra buvusi Lietuvos liberalų sąjūdžio nare, šiuo metu veikloje nebedalyvauja, tačiau laiko save liberalių pažiūrų žmogumi. Viena vertus, jai liūdna, kad liberalai „ciniškai, be diskusijų“ priėmė sprendimą neleisti Bažnyčiai statyti mokyklos norimoje vietoje. Kita vertus, ji pabrėžia, kad liberalūs žmonės turėtų atsižvelgti ne tik į tas grupes, kurios atitinka jų pasaulėžiūrą. Objektivumo, pasak jos, reikia ir konfesinių grupių atžvilgiu: „Niekada nelyginu liberalizmo su anarchija, tačiau riba tarp jų plona, peržengti lengva. Labai svarbu, jei deklaruoji, kad esi liberalas, to žingsnio nežengti.“

Feisbuke veikiančios grupės „Už valstybinę mokyklą Pilaitėje“, inicijavusios tokio pat pavadinimo peticiją, kurią pasirašė daugiau nei 700 žmonių, pasak R. Underis, negalima laikyti objektivumo garantu, atspindinčiu visos Pilaitės bendruomenės ar didžiosios jos dalies nuomonę. Pasak jos, per pirmąją peticijos už katalikišką mokyklą pasirašymo dieną palaikymą išreiškė apie 300 žmonių, koks tikslus pasirašiusiųjų skaičius šiuo metu, ji negalėjo pasakyti.

Peticijos už katalikišką mokyklą Pilaitėje autoriai pabrėžia, kad tokia mokykla būtų naudinga Pilaitės vaikams, nes teiktų kokybiškas ugdymo paslaugas, ką rodo kitų Vilniuje esančių katalikiškų mokyklų pasiekimai ir reputacija. Taip pat atkreipiamas dėmesys, kad katalikiška mokykla sudarytų sąlygas ją rinktis tiems tėvams, kurie nenori leisti vaikų į valstybines mokyklas. Galiausiai, drauge su neįgaliesiems pritaikyta mokykla būtų statomas ir dienos centras pagyvenusiems žmonėms bei bendruomenės namai, kurie gerintų pažeidžiamiausios Pilaitės bendruomenės dalies gyvenimo kokybę.

Savivaldybės siūlomas alternatyvus sklypas prie Valstybės saugumo departamento, anot peticijos autorių, apsunkintų bendruomenės gyvenimą, nes yra toli nuo gyvenamųjų namų, šalia judrių gatvių be įrengtų vietų jas kirsti pėstiesiems. Tėvams tai keltų nepatogumų, nes vaikai negalėtų mokyklos pasiekti patys.

Tiesa, Pilaitėje be valstybinės mokyklos veikia ir privati Vilniaus krikščionių gimnazija, kurią įsteigė Tikėjimo žodžio bažnyčia.

The image shows a browser window with the address bar containing 'www.bernardinai.lt'. The page content includes a section header '3 tekstas', a sub-header 'Būti ar nebūti katalikiškai mokyklai Pilaitėje?', and several paragraphs of text discussing a petition for a Catholic school in Vilnius. The text is in Lithuanian and discusses the role of the state in education and the rights of religious groups.

3 tekstas

Būti ar nebūti katalikiškai mokyklai Pilaitėje?

Vilniaus savivaldybė prieš mėnesį paskelbė, kad Vilniaus Pilaitės mikrorajone statys valstybinę mokyklą. Vilniaus arkivyskupijos prašymas Tolminkiemio gatvėje prie Šv. Juozapo bažnyčios statyti katalikišką ugdymo įstaigą buvo atmestas, pasiūlius teritoriją tarp Pilaitės prospekto ir Sidaronių gatvės, netoli Valstybės saugumo departamento (VSD). Anksčiau buvo žadėta, jog sklypas prie bažnyčios teks katalikiškai mokyklai.

Besipriešinantieji: mokykla turi tarnauti visiems, o ne daliai

Spalio 20 d. *vilnius.lt* interneto puslapyje paskelbta Pauliaus Jakutavičiaus inicijuota peticija „Už valstybinę mokyklą Pilaitėje“, kurią iki šiol pasirašė 736 žmonės. Anot jo, pirmenybė turėtų būti skirta valstybinei mokyklai, nepaisant to, kiek labai krikščionybės tikėjimas būtų paplitęs Lietuvoje.

„Mano principinė nuostata tokia, kad valstybės turtas šalyje, kurioje nėra valstybinės religijos, pirmiausia turėtų tarnauti pasaulietiniams tikslams, o ne vienai iš religinių bendruomenių, nesvarbu, kad ir kokio jį dydžio būtų. Atidavus dabar tą sklypą tikėjimo pagrindais sukurtai nevalstybinei mokyklai, tiems, kurie nori savo vaikams suteikti valstybės garantuojamą pasaulietinį ugdymą, gerokai sumažės galimybės tai gauti“, – teigia P. Jakutavičius.

„Pilaitėje tėra viena valstybinė mokykla, priimanti pirmokus. Taip pat yra vienas iš paskutinių laisvų valstybinių sklypų Pilaitės centrinėje dalyje, kuris perduotas panaudai savivaldybei ir kuriame valstybinę mokyklą yra nutarusi statyti savivaldybė. Ji darbus jau pradėjo. Mes kalbame apie tam tikrus pamatinius principus – pagarbą įsitikinimams ir konstitucines teises bei dvasią. Todėl šiuo konkrečiu atveju palaikome valstybinės mokyklos valstybiniame sklype idėją, nes valstybės turtas pirmiausia turi tarnauti visiems valstybės, bendruomenės piliečiams, nepriklausomai nuo jų įsitikinimų“, – kalba P. Jakutavičius.

II. Ar žinai, kas slypi už pavadinimo?

Trukmė

- Viena pamoka

Tikslai

- Formuoti suvokimą, kaip žiniasklaidos priemonės savininkai gali formuoti žiniasklaidos turinį;
- Padėti mokiniams suprasti, kad žiniasklaida veikia ne tik kaip informavimo, bet ir kaip nuomonių formavimo įrankis;
- Supažindinti su internetine platforma stirna.info, leidžiančia sužinoti žiniasklaidos priemonių savininkus.

Uždavinys

- Atlikti savo skaitomų žiniasklaidos priemonių savininkų analizę.

Priemonės

- Sąsiuvinis;
- Rašiklis;
- Kompiuteris su interneto prieiga;
- Vaizdo projektorius (pagal galimybę).

Pamokos eiga

- Užduoti mokiniams klausimą, į ką jie kreipia daugiausiai dėmesio skaitydami, klausydami ar žiūrėdami skirtingas žiniasklaidos priemones, tarkime internetinio dienraščio tekstą. Padiskutuokite su mokiniais, kiek jiems svarbu yra žurnalisto pavardė, teksto pavadinimas, iliustracijos. Kodėl? (10 min.)
- Tada duokite mokiniams po vieną tekstą susipažinti. Po 5 min. paprašykite, kad du mokiniai pristatytų abu tekstus su klausimais, kurie jiems kilo skaitant šiuos tekstus. Leiskite savo pastabas išsakyti ir kitiems mokiniams. Užduokite mokiniams klausimą, kokios informacijos jiems trūko skaitant tekstus: ar nestigo, kad nebuvo nurodyta, kas rengė apklausą, ar nepristigo, kad nenurodyta, kas rengė tekstus ir kt.? (10 min.)
- Tada atskleiskite, kad „Grošijos naujienų“ savininkas yra politikas A, kuris kandiduoja prezidento rinkimuose, o „Centijos aidas“ vienas savininkų yra verslininkas, kuriam taip pat priklauso ir dalis akcijų kompanijoje, siekiančioje iš miesto įsigyti sklypą, ant kurio stovi stadionas. Paklauskite mokinių, kaip šios žinios keičia jų suvokimą apie tik ką perskaitytus tekstus. Kaip jie mano, kodėl šie tekstai buvo paskelbti? Kodėl yra svarbu, jog žiniasklaidos priemonių savininkai būtų viešai įvardijami, o vartotojai nepasivargintų patikrinti, kas yra jų sekamų žiniasklaidos priemonių savininkai? (10 min.)
- Pristatykite mokiniams internetinę platformą stirna.info¹. Pademonstruokite, kaip ji veikia ir paskatinkite mokinius platformoje patikrinti, kas yra jų mėgiamų žiniasklaidos priemonių savininkai ir dalininkai. Paprašykite mokinių, kad jie

1 „S.T.I.R.NA“ - tai „Transparency International“ Lietuvos skyriaus iniciatyva, kuria siekiama paprastai ir patogiai pateikti informaciją apie žiniasklaidos priemonių savininkus. Duomenų bazėje teikiama informacija yra surinkta iš Kultūros ministerijos ir Lietuvos radijo ir televizijos komisijos turimų duomenų. Jie skelbiami institucijų interneto svetainėse - lentelėse, PDF formato dokumentuose - arba spausdintuose leidiniuose.

Kritinis mąstymas

naudodamiesi paieškos priemonėmis, pasidomėtu, kokius kitus verslus valdo šie asmenys ar kompanijos. Aptarkite paieškos rezultatus. (10 min.)

Įsivertinimas

- Su mokiniais aptarkite, kokie yra esminiai reikalavimai siekiant užtikrinti žiniasklaidos skaidrumą.
- Apibendrinkite ir patvirtinkite mokinių kritinio mąstymo galimybes.

Tekstas A

A – populiariausias politikas Lietuvoje (laikraštis „Grošijos naujienos“)

Artėjant Grošijos prezidento rinkimams, naujausia visuomenės nuomonės apklausa atskleidė, kad žmonės rinkimu nugalėtoju labiausiai norėtų matyti A. Palankiai šį kandidatą vertina net 70 proc. visų apklaustųjų.

Tuo tarpu antroje vietoje liko B, kurį palankiai vertina 51 proc. respondentų. B populiarumas per pastaruosius kelis mėnesius kiek nusmuko, nes žiniasklaidoje iškilo klausimai, ar eidamas Grošijos užsienio reikalų ministro pareigas jis galėjo supainioti viešuosius ir privačius interesus. Tiesa, problemą išnagrinėjusi Vyriausioji tarnybinės etikos komisija pažeidimo nerado. Tačiau, kaip matome, žmonių toks sprendimas iki galo neįtikino ir panašu, kad B praranda paskutines viltis pasivyti savo varžovą prieš artėjančius rinkimus, kurie vyks lygiai po mėnesio.

Tekstas B

Stadionas ar darbo vietos (interneto dienraštis „Alio, Centija“)

Centijos centre stovintis futbolo stadionas tampa tikra našta miestiečiams. Rungtynės stadione vyksta geriausiu atveju kelis kartus per savaitę, o tuo tarpu jo išlaikymas miestiečiams atsieina itin brangiai. Tuo tarpu sklypą, ant kurio stovi stadionas, iš miesto pirkti norintys investuotojai teigia, kad nugriovus nuostolius nešantį stadioną ir vietoje jo pastačius modernų verslo centrą ne tik būtų sukurta šimtai naujų ir gerai apmokamų darbo vietų, bet miesto veidą dar papuoštų ir žymaus architekto A suprojektuotas pastatas.

III. Melagis melavo, per tiltą važiavo...

Trukmė

- Viena pamoka

Tikslas

- Supažindinti mokinius su dezinformacijos ir propagandos taktikomis ir ugdyti gebėjimą jas atpažinti.

Uždavinys

- Suteikti minimalią priešišku valstybei informacinių veiksmy ir jų atpažinimo sampratą.

Priemonės

- Rašiklis ir sąsiuvinis;
- Kompiuteris su interneto prieiga.

Pamokos eiga

- Pasidalinti George'o Orwello citata:
 - Aš regėjau, kaip yra aprašomi mūšiai, kai nebuvo jokios kovos, ir visišką tylą, kai buvo nužudyti šimtai vyrų. Aš buvau liudininkas to, kaip narsiai kovoję kariai yra pasmerkiami kaip išdavikai, o kiti, kurie neiššovė nė šūvio, yra apskelbiami įsivaizduojamų pergalių didvyriais. Aš regėjau laikraščius Londone perpardavinėjant tuos pačius melus ir energingus intelektualus kuriant pasakojimus apie įvykius, kurie niekada nenutiko. Iš tiesų aš regėjau, kaip istorija yra rašoma ne remiantis tuo, kas įvyko, o tuo, kas turėjo įvykti remiantis viena ar kita „partijos linija“.
 - Paklauskite mokinių, apie ką, jų nuomone, rašo G. Orwellas? Koks istorinis laikotarpis galėtų būti aprašomas? (Ats.: Ispanijos pilietinis karas). Kam ir kodėl, anot mokinių, galėtų kilti noras klastoti istoriją taip, kaip visa tai aprašo Orwellas?
- Paprašykite mokinių apibrėžti, kaip jie supranta dezinformaciją ir propagandą. Galiausiai pateikite jiems dezinformacijos² ir propagandos³ apibrėžimus.
- Paklauskite mokinių, ar jiems žinomi metodai, kuriais šiandien dažniausiai yra skleidžiama dezinformacija. Kas yra pagrindiniai jos skleidėjai ir kodėl?
- Savo nuožiūra atrinkite kelis dezinformaciją skleidžiančius tekstus ir išdalinę mokiniams padalomąją medžiagą apie dezinformacijos taktikas paprašykite jų identifikuoti, kokios taktikos yra pasitelkiamos.
- Dirbdami grupėse paraginkite mokinius sudaryti rekomendacijas, kaip vartojant žiniasklaidą nepasiduoti propagandai ir netapti dezinformacijos auka. Aptarkite mokinių siūlymus ir rekomendacijas ir galiausiai sudarykite vieną rekomendacijų sąrašą, kuriame atsispindėtų geriausi visų grupių siūlymai.

² ezinformācija [↗ dez... + ↗ informācija], klaidinančių žinių skleidimas propagandos sumetimais, karyboje — siekiant suklaidinti priešą.

³ propagānda [lot. propago — skleidžiu, platinu], filos., moksl., rel. ir kt. teorijų, idėjų skleidimas, siekiant jomis ugdyti, veikti žmonių pažiūras, nuotaikas, skatinti tam tikrus veiksmus.

Dezinformacijos technikos

Dezinformacija ir propaganda gali reikštis gausybe formų – nuo netikrų socialinių tinklų anketų kūrimo iki suklastotų nuotraukų, nuo klaidinančių pavadinimų iki akivaizdžių faktų neigimo.

Labiausiai paplitusios propagandos ir dezinformacijos technikos yra šios:

- Juokiasi puodas, kad katilas juodas (asmens ar institucijos smerkimas už tai, ką daro ir pats smerkiantysis)
- Klaidingas pavadinimas (faktai ir teiginiai tekste yra teisingi ar dažniausiai teisingi, tačiau klaidinamas yra teksto pavadinimas)
- Ping pongas (koordinuotos pastangos per kelis šaltinius į dėmesio centrą prastumti melagingą istoriją)
- Nėra įrodymų (faktai ar pareiškimai nėra paremti jokiais šaltiniais ar įrodymais)
- Pradanginta korta (pristatyti faktai ir teiginiai yra bent dalinai teisingi, tačiau jie yra atrinkti selektyviai praleidžiant ir nutylint tai, ką norima nusišluoti. Taip konstruojamas iškreiptas naratyvas.)
- Klaidingi faktai (pristatomi faktai ar teiginiai, kurie yra klaidingi. Pavyzdžiui, kalbama apie įvykį, kurio niekada nebuvo, arba pristatomi interviu teiginiai, kurie niekada nebuvo išsakyti.)
- Melagingos fotografijos ar vaizdo reportažai (siekiant paremti melagingą istoriją yra pasitelkiamos neva įvykio vietoje darytos nuotraukos ar nufilmuoti vaizdai, kurie iš tiesų yra paimti iš visiškai kito konteksto.)
- Faktų neigimas (teisingi faktai gali būti pristatomi, tačiau tik tam, kad būtų diskredituoti ir nuneigti pasitelkiant melagingus argumentus.)
- Perdėjimas (reikalas yra išpučiamas ir dramatinizuojamas tam, kad būtų formuojama atitinkama visuomenės nuomonė.)
- Vienas už visus (vieno asmens nuomonė yra pristatoma kaip visumos nuomonė. Tarkime, vieno Seimo nario nuomonė pristatoma kaip oficiali Seimo pozicija.)
- Konteksto pakeitimas (konkreto asmens citata yra teisinga, tačiau paimama iš konteksto ir perkeliama į visiškai kitą aplinką. Arba pasitelkiama kažkada išsakyta citata neatsižvelgiant į tai, kad ją išsakęs asmuo jau yra pakeitęs ankstesnę savo poziciją.)
- O kaipgi jie? (Siekis pateisinti savo veiksmus argumentuojant, kad taip elgiasi ir kiti.)
- Pašiepimas, pažeminimas (Siekiant diskredituoti nepriimtinius faktus ar pozicijas, siekiama atakuoti juos išsakyusį asmenį jį išjuokiant ir žeminant.)
- Išprievartautas objektyvumas (Etiška žiniasklaida stengiasi išklausti visas suinteresuotas puses. Dezinformacijos ir propagandos skleidėjai tai siekia išnaudoti prastumdami savo pozicijas ir alternatyvius faktus kaip lygiavertius.)
- Šiaudinė kaliausė (Siekiant paskleisti iš anksto suplanuotą dezinformaciją ar propagandą surandamas tą padaryti sutinkantis neaiškios reputacijos ekspertas arba jis yra sukuriamas priskiriant jam nesamas kvalifikacijas.)
- Šamoklo teorijos (konstruojami melagingi pasakojimai, kurie pasitarnauja dėmesio nukreipimui, piliečių mobilizavimui. Pavyzdžiui, gali būti teigiama, kad NATO okupavo Lietuvą, kad sausio 13-ąją snaiperiai šaudė į Televizijos bokštą gynusius žmones ir pan.)
- "Gaslighting" – kryptingas melagingos informacijos kartu su pačios auditorijos ar pasirinktų viešų asmenų supratimo/veiklos/pilietiškumo gebėjimų menkinimo per tiesioginį nuvertinimą ar nuvertinančias užuominas, toną naudojimas sukurti auditorijos nepasitikėjimui savimi, kitais ir/ar valstybės institucijomis (pvz. Rusijos agentų veikla D. Trumpo kampanijos metu siekiant diskredituoti H. Clinton kampaniją, Demokratų partiją ir JAV teisėsaugininkus, dirbusius prezidento B. Obamos administracijoje).

IV. Stereotipai žiniasklaidoje

Trukmė

- Dvi pamokos

Tikslas

- Suvokti žiniasklaidos ir medijų vaidmenį formuojant ir įtvirtinant skirtingus stereotipus apie lyčių vaidmenis, tautybę, religiją.

Uždavinys

- Mokiniai, dirbdami grupelėse, identifikuoja problemą apie konkrečios žmonių grupės stereotipizavimą ir parengia pristatymą.

Priemonės

- Rašymo priemonės ir sąsiuvinis;
- Didelis lapas;
- Kompiuteris su internetine prieiga.

Pamokos eiga

- Išdalinkite mokiniams padalomąją medžiagą ir užduokite klausimą, kokius jausmus ir mintis jiems ši kelia. Kokie stereotipai ir apie kokias žmonių grupes yra propaguojami? (10-15 min.)
- Paprašykite kiekvieno mokinio individualiai pagalvoti, kokios žmonių grupės šiandien yra labiausiai stereotipizuojamos medijų. Kokie stereotipai apie jas kuriami? Kas ir kodėl galėtų juos kurti?
- Išklauskite mokinių atsakymus ir sudarykite labiausiai stereotipizuojamų grupių sąrašą, kuris taps atspirtimi tyrimui grupėse (10 min.)
- Suskirstykite mokinius į grupes ir leiskite kiekvienai iš jų išsirinkti po vieną stereotipizuojamą grupę, apie kurią jie parengs pranešimą atsakydami į klausimus:
 - Kodėl grupė stereotipizuojama?
 - Kas ir kokiais tikslais ją stereotipizuoja?
 - Kokie bruožai yra stereotipizuojami?
 - Kokia žinia apie grupę transliuojama?
 - Kokiais konkrečiais pavyzdžiais grindžiate savo išvadas?
 - Kaip kovoti su šiais stereotipais? Pasiūlykite konkretų pavyzdį, projektą (gali būti fotografija, daina, eilės, gatvės menas ir pan.)

Baltijos rusai – penktoji kolona?

Su narkotikais sulaikyti čigonai: du vyrai ir nėščia moteris, vaikai perduoti globai (10)

V. Kaip kritiškai suprasti medijas?

Trukmė

- Viena pamoka

Tikslas

- Ugdyti mokinių medija turinių kritinio supratimo įgūdžius;
- Paaiškinti kokybiško vaizdo teksto standartus;
- Perteikti saugios socialinių medijų panaudos principus;
- Paaiškinti analoginės/skaitmeninių migrantų (mokytojų, tėvų) ir skaitmeninių čiabuvių (moksleivių) kartos santykio su naujomis media technologijomis skirtumus bei bendradarbiavimo galimybes.

Uždavinys

- Dirbant grupelėse parengti rekomendacijas, kaip kritiškai suprasti nagrinėjamus vaizdo tekstus.

Priemonės

- Vaizdo medžiaga (trys youtube klipai);
- Sąsiuviniai ir rašymo priemonės;
- Kompiuteris su interneto prieiga;
- Pagal galimybes/poreikius: vaizdo projektorius.

Pamokos eiga

- Paprašykite mokinių įsivaizduoti, kad į Lietuvą atvykęs žmogus pramoksta lietuvių kalbos ir paprašo jų rekomenduoti žiniasklaidos priemones, kuriomis galima pasitikėti. Ką jie rekomenduotų? Kodėl? Kas, mokinių nuomone, yra kokybiška ir pasitikėjimo verta žiniasklaida? Visus atsakymus rašykite ant lentos (5 min.)
- Paprašykite mokinių įvardinti, kokiais žurnalistais ar komentatoriais jie labiausiai pasitiki? Kas lemia šį pasitikėjimą? Visus atsakymus rašykite ant lentos (5 min.)
- Tada sugrupuokite mokinius po tris ir pademonstruokite vaizdo klipus.

Vaizdo klipų nuorodos:

Sad World | Phone Addiction | Mad World, LeTysmey 我々vzy, 2016,

<https://www.youtube.com/watch?v=FwzmQf44hMo>

Bad News about Cell Phone Radiation, The Big Picture RT, 2013,

<https://www.youtube.com/watch?v=49Mti6xX0vI>

It's not you. Phones are designed to be addicting, Vox, 2018,

<https://www.youtube.com/watch?v=NUMa0QkPzns>

- Paprašykite mokinius apmąstyti šiuos klausimus:
 - Kokia jų reakcija į vaizdo tekstą?
 - Ar jie dalintųsi / ne tokiu vaizdu socialiniuose tinkluose, kodėl?
 - Kokiais sumetimais tekstas buvo kurtas/talpintas?
 - Kokia pagrindinė teksto mintis?
 - Kokia nuotaika perteikiama?

Kritinis mąstymas

- Ko siekiama šiuo tekstu žiūrovų atžvilgiu?
- Ar tekstas objektyvus?
- Ką galima pasakyti apie teksto autorius? (galima naudotis internetu)
- Ką galima pasakyti apie pašnekovus? (galima naudotis internetu)
- Kokios informacijos trūksta ar yra per daug? (15 min.)
- Paskatinkite juos aptarti ir apibendrinti savo įspūdžius bei analizę (10 min.)
- Sugrupuokite mokinius į grupes po šešis ir paprašykite jų parengti rekomendacijas apie tai, kas yra svarbiausia kuriant ir dalinantis vaizdo įrašais jutube ir kituose socialiniuose tinkluose. Leiskite mokiniams pristatyti savo rekomendacijas ir jas aptarkite. (10 min.)
- Apibendrinkite ir patvirtinkite mokinių kritinio mąstymo galimybes.

